

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА МЕТОДИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ

PEDAGOGICAL CONDITIONS AND METHODOLOGICAL TOOLS FOR SHAPING THE ACTIVE CITIZENSHIP OF SENIOR HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE DIGITAL SPACE

У статті теоретично обґрунтовано комплекс педагогічних умов та систематизовано дієвий методичний інструментарій формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому просторі. Доведено, що цифровізація суспільства трансформує середовище соціалізації молоді, створюючи нові можливості для громадянської участі, але водночас зумовлюючи такі ризики, як поширення дезінформації, маніпулятивні впливи та кібербулінг. Уточнено сутність поняття «активна громадянська позиція старшокласника в цифровому просторі» як інтегрованої особистісної якості, що виявляється в усвідомленні соціальної відповідальності, здатності критично оцінювати інформацію та реалізовувати громадянські ініціативи в онлайн-середовищі. Сформульовано та деталізовано її структурні компоненти: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний та рефлексивний. Обґрунтовано систему педагогічних умов, які забезпечують ефективність зазначеного процесу: створення ціннісно орієнтованого цифрового освітнього середовища; інтеграція громадянської освіти з цифровою та медіаосвітою; застосування інтерактивних і діяльнісних педагогічних технологій; розвиток критичного мислення та навичок інформаційної безпеки; педагогічна підтримка залучення учнів до цифрових громадянських практик; підвищення рівня цифрової компетентності педагогів. Також досліджено методичні інструменти реалізації окреслених умов, зокрема використання освітніх онлайн-платформ, проектного навчання, проведення онлайн-дебатів і кейс-методів, розробку учнівських медіапроектів, впровадження електронного шкільного самоврядування та застосування потенціалу соціальних мереж для громадянського виховання. Запропоновані підходи сприяють формуванню активної громадянської позиції старшокласників в умовах цифрового простору. Практичне значення дослідження полягає в тому, що його матеріали можуть бути використані педагогами та науковцями під час організації виховної роботи та в процесі формування активної громадянської позиції учнів старшої школи.

Ключові слова: активна громадянська позиція, старшокласники, цифровий про-

стір, педагогічні умови, методичні інструменти, цифрова компетентність, медіаграмотність, громадянська освіта.

The article theoretically substantiates a set of pedagogical conditions and systematizes an effective methodical toolkit for forming the active civic position of high school students in the digital space. It is proven that the digitalization of society transforms the youth socialization environment, creating new opportunities for civic participation while simultaneously giving rise to risks such as the spread of disinformation, manipulative influences, and cyberbullying. The essence of the concept "active civic position of a high school student in the digital space" is clarified as an integrated personal quality manifested in awareness of social responsibility, the ability to critically evaluate information, and the capacity to implement civic initiatives in the online environment. Its structural components – value-motivational, cognitive, activity-practical, and reflective – are formulated and detailed. The system of pedagogical conditions ensuring the effectiveness of the specified process is substantiated: creation of a value-oriented digital educational environment; integration of civic education with digital and media education; application of interactive and action-oriented pedagogical technologies; development of critical thinking and information security skills; pedagogical support for involving students in digital civic practices; and enhancement of teachers' digital competence. Furthermore, methodical tools for implementing the outlined conditions are examined, including the use of educational online platforms, project-based learning, conducting online debates and case methods, developing student media projects, implementing electronic school self-government, and utilizing the potential of social networks for civic education. The proposed approaches contribute to forming the active civic position of high school students within the digital space.

The practical significance of the research lies in the fact that its materials can be used by educators and researchers when organizing educational work and in the process of forming the active civic position of high school students.

Key words: active civic position, high school students, digital space, pedagogical conditions, methodical tools, digital competence, media literacy, civic education.

УДК 373.5.017.4:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/99.50>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Трейтяк Д.В.,

orcid.org/0000-0003-3909-5062

докт. філос. (PhD),

ст. науковий співробітник відділу національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Постановка проблеми. Процеси цифровізації всіх сфер життя перетворюють цифровий простір на повноцінне середовище громадянської активності. Для сучасних старшокласників соціальні мережі, онлайн-платформи та цифрові інструменти стали звичним майданчиком для комунікації, самовираження та участі в суспільному житті. Водночас цифровий простір приховує

в собі і низку викликів, серед яких поширення дезінформації, маніпулятивні впливи, утвердження поверхневої онлайн-підтримки, кібербулінг та цифрова поляризація. Це актуалізує потребу в цілеспрямованому формуванні активної громадянської позиції старшокласників, яка поєднувала б традиційні підходи із новими цифровими методиками.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема формування активної громадянської позиції учнівської молоді в цифровому просторі перебуває на перетині досліджень громадянської освіти, цифрового громадянства, медіа- та інформаційної грамотності, а також педагогічних технологій розвитку соціальної активності здобувачів освіти.

Теоретичні засади виховання особистості в цифровому просторі розкрито в Концепції виховання дітей та молоді у цифровому просторі (В. Кремень, С. Сисоєва, І. Бех та ін.). У ній наголошується про необхідність створення безпечного цифрового освітнього середовища, розвиток відповідальної поведінки дітей та молоді в мережі та формування ціннісних орієнтирів цифрового громадянства. Водночас автори підкреслюють важливість поєднання виховного потенціалу цифрових технологій із розвитком соціальної та громадянської активності здобувачів освіти.

Значний внесок у дослідження цифрового виміру громадянської компетентності здійснено міжнародними організаціями. Зокрема, у «Digital Citizenship Education Handbook» Ради Європи цифрове громадянство розглядається як здатність особистості активно, відповідально та етично брати участь у суспільному житті за допомогою цифрових технологій. Рамка цифрових компетентностей громадян DigComp 2.2 (R. Vuorikari, S. Kluzer, Y. Punie) визначає компетентності, необхідні для використання цифрових ресурсів, інформаційної безпеки та громадянської участі.

Питання розвитку громадянської компетентності в цифровому освітньому середовищі досліджено в працях О. Гриценчук, де обґрунтовано роль цифрових технологій у становленні відповідального та активного громадянина. Проблема залучення молоді до демократичних процесів і нових форм громадянської участі висвітлена в аналітичних матеріалах OECD, які розглядають цифрові інструменти як засіб посилення громадянської активності та розвитку культури участі. Окремий напрям досліджень присвячено педагогічним технологіям формування громадянської активності учнів. Праці J. Kahne та E. Middaugh засвідчують наявність взаємозв'язку між освітніми можливостями старшокласників і рівнем їхньої громадянської залученості. Натомість концепція проєктно-орієнтованого навчання, запропонована J. Krajcik та P. Blumenfeld, демонструє ефективність практико-орієнтованих методів для розвитку відповідальності та соціальної ініціативності учнів.

Важливими для сучасного розуміння цифрової громадянської освіти є також дослідження M. Ribble, який визначає цифрове громадянство як сукупність норм відповідальної та етичної поведінки в цифровому середовищі, та рекомендації UNESCO щодо громадянської освіти в умовах цифрової трансформації суспільства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових праць свідчить про досить достатній рівень розробленості питань цифрового громадянства, медіаграмотності та громадянської освіти. Водночас недостатньо дослідженими залишаються педагогічні умови та методичний інструментарій формування активної громадянської позиції саме старшокласників у цифровому просторі. Це зумовлює актуальність даного дослідження.

У концепції Нової української школи та Концепції розвитку громадянської освіти наголошується на важливості виховання відповідального, ініціативного громадянина, який здатен критично мислити, конструктивно діяти в інформаційному просторі та захищати демократичні цінності. Однак практика засвідчує, що ЗЗСО зіштовхуються з дефіцитом дієвого методичного інструментарію для формування активної громадянської позиції саме в цифровому вимірі. Залишаються недостатньо вивченими питання інтеграції цифрових інструментів у виховний процес, добору ефективних форм і методів розвитку активної громадянської позиції на перетині реального та віртуальних світів.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування комплексу педагогічних умов та визначення методичних інструментів формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому просторі, придатних для впровадження в освітньо-виховний процес ЗЗСО.

Відповідно до мети, було сформовано наступні завдання:

- уточнити сутність і структурні компоненти поняття «активна громадянська позиція старшокласника» з урахуванням специфіки цифрового простору;
- визначити та обґрунтувати педагогічні умови, які сприяють ефективному формуванню активної громадянської позиції в цифровому просторі;
- систематизувати методичні інструменти (цифрові сервіси, інтерактивні форми та методи) і запропонувати способи їх інтеграції в роботу зі старшокласниками.

Виклад основного матеріалу. Сучасний цифровий простір суттєво трансформує процес соціалізації учнівської молоді. Він створює нові можливості для громадянської активності, самовираження та участі у суспільному житті. Соціальні мережі, онлайн-платформи, цифрові медіа та інтерактивні сервіси стають середовищем формування цінностей, громадянських орієнтирів і моделей поведінки старшокласників. У зв'язку з цим проблема формування активної громадянської позиції учнів старшої школи набуває особливої актуальності в контексті цифровізації освіти та суспільства.

У сучасних науково-педагогічних дослідженнях громадянська позиція розглядається як

інтегративна характеристика особистості. Вона виявляється у системі цінностей, переконань, відповідальному ставленні до суспільства та готовності до активної участі в громадському житті. Зокрема, у «Концепції виховання дітей та молоді в цифровому просторі» зазначено, що цифрове середовище істотно впливає на формування світогляду молоді, її соціальної активності та громадянської поведінки, оскільки цифровий простір став важливим чинником соціалізації дітей та молоді [11, с. 2].

У межах даного дослідження активну громадянську позицію старшокласника доцільно трактувати як інтегровану особистісну якість, яка характеризується усвідомленням власної соціальної відповідальності, готовністю до участі у громадському житті, здатністю критично оцінювати інформацію та реалізовувати громадянські ініціативи у реальному та в цифровому середовищі. Особливістю сучасного етапу розвитку людства є те, що громадянська активність дедалі частіше реалізується саме через цифрові форми взаємодії або з їх допомогою: онлайн-обговорення, електронні петиції, соціальні проєкти, волонтерські ініціативи, інформаційні кампанії тощо.

Аналіз наукових джерел надає підстави виокремити основні структурні компоненти активної громадянської позиції старшокласника в умовах цифрового простору:

- ціннісно-мотиваційний компонент, який відображає систему громадянських цінностей, патріотичних орієнтацій, соціальної відповідальності та мотивації до суспільно корисної діяльності;
- когнітивний компонент, який охоплює знання про громадянські права та обов'язки, демократичні процеси, цифрову безпеку, медіаграмотність та механізми громадянської участі;
- діяльнісно-практичний компонент, який проявляється у здатності брати участь у громадських ініціативах, використовувати цифрові інструменти для соціальної взаємодії та реалізації громадянської активності;
- рефлексивний компонент, який передбачає критичне мислення, самооцінку власної громадянської поведінки, відповідальність за власну цифрову діяльність і здатність протидіяти деструктивним інформаційним впливам.

В умовах цифровізації суспільства важливою складовою громадянської позиції стає цифрова компетентність. Сучасний учень має бути здатним безпечно, відповідально та критично взаємодіяти з цифровим середовищем [9, с. 31]. Це зумовлює необхідність поєднання громадянського виховання з розвитком медіаграмотності, інформаційної культури та навичок цифрової взаємодії. Крім того, цифровий простір створює як можливості, так і ризики для формування громадянської позиції молоді. Значний обсяг маніпулятивного контенту,

поширення дезінформації, інформаційний тиск і явища цифрової залежності потребують педагогічного супроводу та створення відповідних умов для розвитку критичного мислення старшокласників. У цьому контексті громадянська активність учнів має формуватися на засадах відповідальності, етичної цифрової поведінки та усвідомленої участі у суспільних процесах. Таким чином, активна громадянська позиція старшокласника в умовах цифрового простору є особистісним утворенням, яке поєднує громадянські цінності, знання, практичну соціальну активність і цифрову компетентність. Її формування потребує цілеспрямованого педагогічного впливу, використання сучасних цифрових інструментів та організації освітнього середовища, здатного забезпечити розвиток відповідального і соціально активного громадянина.

Сучасне цифрове середовище докорінно змінює механізми формування громадянської свідомості молоді. Старшокласники щоденно взаємодіють з великим обсягом інформації, соціальними мережами, онлайн-платформами та цифровими спільнотами, все це стає важливими просторами їхньої соціальної активності [5]. В таких умовах формування активної громадянської позиції набуває нових педагогічних вимірів і потребує визначення спеціальних умов, які забезпечують ефективність цього процесу. Громадянська освіта в цифрову епоху повинна виходити за межі традиційного інформування про права та обов'язки громадян і передбачати формування здатності до відповідальної участі в цифровому суспільстві. Як зазначається у документах Ради Європи щодо цифрової громадянськості, цифрова громадянська освіта має на меті надати учням можливість активно, відповідально та безпечно брати участь в онлайн– та офлайн-спільнотах [6].

На основі узагальнення педагогічної теорії та практики спробуємо визначити систему ключових педагогічних умов формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому середовищі.

1. Створення ціннісно орієнтованого цифрового освітнього середовища. Однією з базових умов є формування в закладі освіти цифрового середовища, яке ґрунтується на демократичних цінностях, повазі до прав людини, толерантності. Таке середовище має забезпечувати доступ до цифрових ресурсів та формувати етичні норми поведінки в онлайн-просторі. Цифрове освітнє середовище має сприяти розвитку культури відповідальної комунікації, протидії кібербулінгу, мови ворожнечі та дезінформації. У цьому контексті важливим є інтегрування принципів цифрової етики та медіаграмотності у всі освітні компоненти. Згідно з підходами ЮНЕСКО, медіа- та інформаційна грамотність є основою формування відповідального громадянина цифрового суспільства [7].

2. Інтеграція громадянської освіти з цифровою та медіаосвітою. Ефективне формування активної громадянської позиції неможливе без поєднання громадянської, цифрової та медіаосвіти. У межах концепції DigComp (Digital Competence Framework for Citizens) підкреслюється важливість розвитку інформаційної та медіаграмотності. Вони виступають складовими цифрової компетентності, що безпосередньо пов'язана з активною громадянською участю [8]. Це означає, що громадянська позиція старшокласника формується через знання та через здатність працювати з інформацією в цифровому середовищі.

3. Використання інтерактивних та діяльнісних педагогічних технологій. Важливою умовою є впровадження інтерактивних методів навчання, які забезпечують активну участь учнів у моделюванні громадянських ситуацій і прийнятті рішень. До таких технологій належать проєктне навчання, дебати, кейс-методи, рольові ігри, симуляції громадянських процесів та цифрові соціальні проєкти. Проєктна діяльність у цифровому середовищі дозволяє учням реалізовувати власні громадянські ініціативи, що сприяє переходу від пасивного сприйняття громадянських знань до їх практичного застосування. Активні методи навчання підвищують рівень залученості учнів та сприяють формуванню відповідальної громадянської поведінки [1].

4. Розвиток критичного мислення та інформаційної безпеки. Цифрове середовище характеризується надлишком інформації, значна частина якої є недостовірною або маніпулятивною, тому

формування критичного мислення є ключовою педагогічною умовою розвитку активної громадянської позиції. Старшокласники мають вміти аналізувати джерела інформації, виявляти фейки, оцінювати достовірність контенту та розуміти механізми інформаційного впливу. У цьому контексті важливим є формування навичок цифрової безпеки та інформаційної гігієни. Критичне мислення є основою здатності молоді протистояти дезінформації та брати участь у демократичних процесах [4].

5. Педагогічна підтримка участі учнів у цифрових громадянських практиках. Ще однією важливою умовою є створення можливостей для реальної участі старшокласників у громадянських ініціативах у цифровому просторі. Це включає участь у онлайн-волонтерстві, соціальних кампаніях, шкільному самоврядуванні в цифровому форматі, міжнародних освітніх проєктах. Педагог у цьому процесі виступає наставником, який спрямовує, координує та підтримує учнівські ініціативи. Такий підхід забезпечує формування досвіду реальної громадянської участі, що є ключовим для становлення активної позиції.

6. Підвищення цифрової компетентності педагогів. Реалізація попередніх умов неможлива без належного рівня цифрової компетентності педагогів. Учителю повинен володіти цифровими інструментами та вміти інтегрувати їх у громадянське виховання, створювати безпечне освітнє середовище та формувати у учнів відповідальне ставлення до цифрової взаємодії [10, с. 85].

Таблиця 1

Система педагогічних умов формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому просторі

Педагогічна умова	Ключовий акцент	Цифрові інструменти / форми роботи	Очікуваний результат
Ціннісно-орієнтоване цифрове середовище	Етичні норми, академічна доброчесність, толерантність	Шкільні онлайн-платформи з правилами комунікації, антибулінгові політики, цифрові кодекси честі	Безпечна поведінка, культура відповідальної комунікації
Інтеграція громадянської, цифрової та медіаосвіти	Інформаційна та медіаграмотність	Аналіз медіатекстів, цифрові уроки-дискусії, фактчекінгові платформи	Участь у суспільних дискусіях, розпізнавання маніпуляцій
Інтерактивні та діяльнісні технології	Практичне застосування громадянських знань	Онлайн-дебати, цифрові симуляції, проєктна діяльність, рольові ігри	Перехід від пасивних знань до активної громадянської поведінки
Критичне мислення та інформаційна безпека	Інформаційна гігієна, стійкість до фейків, критичне оцінювання контенту	Тренінги з кібербезпеки, аналіз цифрових джерел, ігри на виявлення дезінформації	Здатність протидіяти маніпуляціям та брати участь у демократичних процесах
Підтримка цифрових громадянських практик	Досвід реальної громадянської участі	Онлайн-волонтерство, шкільне самоврядування в соцмережах, міжнародні е-проєкти	Сформована активна позиція через власний досвід
Цифрова компетентність педагогів	Роль учителя як фасилітатора	Інтеграція цифрових інструментів у виховний процес, створення безпечного онлайн-середовища	Якісна реалізація всіх перелічених вище умов

Джерело: створено автором.

Отже, педагогічні умови формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому середовищі є системою взаємопов'язаних факторів. Вони охоплюють ціннісні, змістові, технологічні та організаційні аспекти освітнього процесу. Їх реалізація забезпечує перехід від традиційного інформування до практико-орієнтованого громадянського виховання, у якому учень виступає активним учасником цифрового суспільства.

Ефективне формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому середовищі неможливе без використання комплексу методичних інструментів, які поєднують традиційні виховні підходи з використанням цифрового простору. Якщо педагогічні умови визначають загальну рамку процесу, то методичні інструменти забезпечують його практичну реалізацію через конкретні форми, методи, технології та цифрові сервіси. У контексті цифровізації особливої значущості набуває перехід від репродуктивних форм навчання до діяльнісних, інтерактивних та проєктних моделей, які забезпечують реальну участь учнів у соціально значущій діяльності. В рекомендаціях UNESCO зазначається що навчання має бути спрямоване в тому числі на формування здатності до активної участі в цифровому суспільстві [7].

Спробуємо структурувати методичний інструментарій, який є найбільш ефективними для формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому середовищі.

I. Цифрове середовище для взаємодії (Простір)

Використання цифрових освітніх платформ (Google Classroom, Microsoft Teams, Moodle, Padlet, Edmodo) дозволяє організовувати громадянську взаємодію учнів. Такі платформи можуть застосовуватися для організації обговорень суспільно важливих проблем у форумах і чатах; створення цифрових проєктів соціальної спрямованості; проведення онлайн-дебатів і дискусій; координації учнівського самоврядування. Завдяки цьому цифрове середовище перетворюється на простір формування активної громадянської позиції. Учні набувають досвіду цифрової демократії, де кожен голос має значення, а аргументація стає ключовим інструментом впливу. Соціальні мережі (Facebook, Instagram, TikTok, Telegram) також можуть використовуватися як інструмент громадянської освіти. У навчальному процесі вони застосовуються для створення просвітницьких сторінок; проведення інформаційних кампаній; організації соціальних флешмобів; поширення результатів учнівських проєктів.

II. Інтерактивні методи навчання (Способи діяльності)

Проєктна діяльність є одним із найбільш ефективних методів формування громадянської позиції. Вона дозволяє інтегрувати знання, навички та

цінності в процесі вирішення реальних соціальних проблем. У цифровому середовищі цей метод набуває нових форм, таких як створення соціальних відеокампаній (на платформах YouTube, TikTok освітнього спрямування); розробка інформаційних сайтів громадянської тематики; реалізація онлайн-волонтерських ініціатив; участь у міжнародних eTwinning-проєктах. Діяльнісне навчання забезпечує формування відповідальної громадянської поведінки через досвід реальної участі [2]. Дебати, онлайн-дискусії та метод кейсів сприяють розвитку критичного мислення, аргументації та вміння слухати інші позиції. У цифровому середовищі вони можуть реалізовуватися через онлайн-дебати у відеоформаті (Zoom, Meet); форуми обговорень у класних платформах; соціальні медіа-дискусії з навчальною метою. Метод кейсів дозволяє моделювати реальні громадянські ситуації, які учні аналізують і пропонують рішення. Саме дискусійні методи є ключовими для формування демократичної культури та поваги до різних точок зору [6].

III. Медіа-діяльність (Робота з інформацією)

Одним із ключових інструментів є створення учнями власного медіаконтенту. Це можуть бути шкільні онлайн-блоги; подкасти на суспільні теми; інформаційні кампанії проти дезінформації; відеоролики з громадянської тематики. Такі види діяльності формують відповідальність за поширювану інформацію, що є важливим елементом громадянської позиції. Важливим є і навчання аналізу медіаконтенту: виявлення фейків, аналіз джерел, розпізнавання маніпуляцій. Це відповідає концепції медіа- та інформаційної грамотності UNESCO, яка розглядає учня як активного й критичного учасника інформаційного простору [3].

IV. Управлінська діяльність (Участь у прийнятті рішень)

Електронне учнівське самоврядування та цифрові громадянські ініціативи. Перспективним напрямом є впровадження електронного учнівського самоврядування, яке функціонує через цифрові платформи, опитування, голосування та онлайн-засідання. Це дозволяє залучати більше учнів до прийняття рішень, підвищувати прозорість шкільного управління та формувати досвід демократичної участі. Учні можуть брати участь у цифрових громадянських ініціативах, таких як електронних петиціях, онлайн-кампаніях, соціальних рухах. У таких умовах громадянська активність набуває реального практичного змісту.

Отже, методичні інструменти формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому середовищі становлять багаторівневу систему, яка поєднує цифрові платформи, інтерактивні методи навчання, проєктну діяльність, медіаосвіту та рефлексивні практики. Їх комплексне застосування забезпечує перехід від

пасивного засвоєння громадянських знань до активної участі учнів у цифровому суспільстві.

Висновки. Таким чином, проблема формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому просторі набуває особливої актуальності в умовах цифровізації суспільства та трансформації освітньо-виховного середовища. Активна громадянська позиція старшокласника в цифровому середовищі є інтегрованою особистісною якістю, вона виявляється в усвідомленні соціальної відповідальності, здатності критично оцінювати інформацію та готовності до реалізації громадянських ініціатив у реальному та цифровому просторах.

Ефективність зазначеного процесу забезпечує система педагогічних умов: створення ціннісно-орієнтованого цифрового освітнього середовища; інтеграція громадянської освіти з цифровою та медіаосвітою; використання інтерактивних і діяльнісних педагогічних технологій; розвиток критичного мислення та навичок інформаційної безпеки; педагогічна підтримка залучення учнів до цифрових громадянських практик; підвищення рівня цифрової компетентності педагогів. Системна реалізація зазначених умов сприяє формуванню відповідальної та етичної поведінки старшокласників в інформаційному просторі. Інструментами реалізації окреслених педагогічних умов виступають використання освітніх онлайн-платформи, проєктне навчання, онлайн-дебати та кейс-методи, розробка учнівських медіапроєктів, електронне шкільне самоврядування та застосування потенціалу соціальних мереж для просвітницької діяльності. Комплексне застосування цих інструментів у закладів загальної середньої освіти забезпечить перехід від пасивного засвоєння громадянських знань до практичної реалізації учнівських ініціатив.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку полягають у розробці діагностичного інструментарію та критеріїв вимірювання рівнів сформованості активної громадянської позиції старшокласників у цифровому просторі, а також у створенні спеціалізованих методичних рекомендацій для підвищення цифрової компетентності педагогів ЗЗСО.

Фінансування. Наукове дослідження виконане в рамках проєкту «Формування активної громадянської позиції старшокласників в умовах цифрового простору» за рахунок коштів гранту Президента України, наданого Національним фондом досліджень України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kahne J., Middaugh E. Democracy for some: The civic opportunity gap in high school. 2008. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED503646.pdf> (дата звернення: 10.08.2026).
2. Krajcik J., Blumenfeld P. 19. Project-Based Learning. In *The Cambridge Handbook of the Learning Sciences* (pp. 317-333). New York: Cambridge University Press. 2006. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511816833.020>
3. Media and information literate citizens: think critically, click wisely! MIL Curriculum. UNESCO. 2021. 403 с. URL: <https://www.unesco.org/mil4teachers/en/curriculum> (дата звернення: 10.08.2026).
4. OECD. Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions: Catching the Deliberative Wave, OECD Publishing, Paris, 2020. DOI: <https://doi.org/10.1787/339306da-en>.
5. Ribble M. Digital Citizenship in Schools: Nine Elements All Students Should Know (3rd ed.). Washington DC: International Society for Technology in Education. 2025. 220 p.
6. Richardson J., Milovidov E. Council of Europe Education department. Digital Citizenship Education Handbook. 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/education/-/digital-citizenship-education-handbook> (дата звернення: 10.08.2026).
7. UNESCO. Recommendation on Education for Peace, Human Rights and Sustainable Development. Paris, 2020. URL: <https://www.unesco.org/en/education/education-for-peace-human-rights-and-sustainable-development> (дата звернення: 10.08.2026).
8. Vuorikari R., Kluzer S., Punie Y., DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens – With new examples of knowledge, skills and attitudes, EUR 31006 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022. DOI: <https://doi.org/10.2760/115376>
9. Виховання дітей та молоді у цифровому просторі: посібник / [Журба К. О., Канишевська Л. В., Малиношевський Р. В., Харченко Н. В., Федоренко С. В.]. Київ, 2022. 124 с.
10. Гриценчук О. Розвиток громадянської компетентності педагогів у цифровому освітньому середовищі: посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 115 с.
11. Кремень В., Сисоєва С., Бех І., Вознесенська О., Гавриш Н., Гончар Л., ... Шахрай В. КОНЦЕПЦІЯ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2022. № 4(2). С. 1-30. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206>
12. Трейтак Д. Формування громадянської активності старшокласників у цифровому просторі як складової виховання національної солідарності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 2024. № 28(2) С. 187-198. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-2-187-198>

Дата першого надходження статті до видання: 24.08.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.09.2026